Vukašin Pavlović

A SZAKSZERVEZETRŐL ALKOTOTT MARXISTA GONDOLAT IDŐSZERŰSÉGE A MUNKÁSOSZTÁLY KORSZERŰ POLITIKAI MEGSZERVEZÉSÉRŐL FOLYÓ ESZMECSERÉBEN

A szocializmusnak még mindig nincs kidolgozott, teljes elmélete a szakszervezetről. Úgyszintén nyilvánvaló, hogy az önigazgatási szocializmusban a szakszervezet helyzete és szerepe elméletileg még nincs meghatározva.

Ilyen feltételek között az egyik elkerülhetetlenül szükséges lépés, amely megelőzi a szakszervezet bármely alaposabb elméleti tanulmányozását, azoknak az eredményeknek a mérlegelése, amelyeket eddigi fejlődésében) a marxi gondolat adott a szakszervezetekről.

Ezúttal megkísérlem néhány kimagasló marxista elmélettudós műveiben megjelölni a szakszervezetről és általában a munkásság politikai szervezkedéséről manapság folyó vitákban időszerű és jelentős álláspontokat. Írásunk terjedelme a választást a marxizmus gondolkodóinak és elmélettudósainak legszűkebb körére korlátozta, vagyis: Marxra, Engelsre, R. Luxemburgra, Gramscira és Leninre.

A szakszervezetről alkotott marxi és szocialista gondolat fejlődésének terjedelmesebb tanulmánya fel kellene, hogy ölelje a marxizmus és munkásmozgalom elmélettudósainak és gondolkodóinak egész sorát — közülük csak néhányat említünk: Saint-Simon, Owen, Lassalle, Proudhon, Sorel, De Leon, S. és B. Webb, Kautsky, Cole, Korsche, Trockij, valamint sok kortárs-elmélettudós — Clegg, Fromm, Friedmann, Lipset, Mallet, Gorz és mások.

Írásunk célja arra késztetett bennünket, hogy elemzéseink során a legalapvetőbb és legmarkánsabb eszméknél időzzünk el, amelyeket gyakran csak kiragadtunk az általunk vizsgált elmélettudósok alkotói ópuszából, emiatt tehát fenntartásokkal kell fogadnunk őket.

Írásunk végén tömören összegezzük az álláspontokat, amelyeket szem előtt kellene tartani az önigazgatású társadalomban működő szakszervezet elméletének kidolgozásakor.

1. MARX KONCEPCIÓJA A SZAKSZERVEZETRŐL, MINT POLITIKAI SZUBJEKTUMRÓL

Jóllehet életének nagy részében igen tevékenyen részt vett a munkásosztály gyakorlati forradalmi mozgalmában, érdekes, hogy

Marx nem sokat írt a munkásság gyakorlati politikai szervezkedésének problémáiról. Különösen keveset írt éppen a munkásosztály szakszervezeti szervezkedéséről. Úgy tűnik azonban, hogy az, amit írásaiban találhatunk, s ami közvetlenül a szakszervezetek tevékenységére vonatkozik, jóval nagyobb jelentőségű a szakszervezet mai elméletére és gyakorlatára nézve, mint általában feltételeznénk.

Ez alkalommal Marxnak csak azokra az álláspontjaira mutatunk rá, amelyek, véleményünk szerint, döntő jelentőségűek a szakszervezetnek a társadalom globális politikai rendszerében betöltött szerepére nézve.

Először. Marx a kapitalista társadalom osztályszerkezete lényegének dialektikus elemzése révén igen könnyen eljutott a munkásszervezetek (szakszervezetek) és az állam (politikai rendszer) közötti viszony lényegéhez. E viszonyok kulcsát a gazdasági rendszerben kereste és találta meg, vagyis a társadalmi-gazdasági viszonyok szférájában. Így A filozófia nyomora című művében ezt írja: „... Angliában a munkásegyesületek törvény által engedélyezettek, s éppen *a gazdasági rendszer kényszerítette a parlamentet* (a szerző kiemelése), hogy ezt az engedélyt törvényes úton közzétegye."[1]

A gazdasági viszonyok jellegzetessége és kiépítettsége, másrészt pedig a munkásság gazdasági-politikai szervezettségének foka közötti összefüggést kutatva Marx arra a megállapításra jut, hogy „... valamely országban a munkásegyesületek fejlettségi foka pontosan meghatározza a rangot, amelyet az illető ország a világpiac történetében elfoglal. Angliának, amely iparilag a legfejlettebb, a legnagyobb és legjobban szervezett munkásegyesületei vannak."[2]

Ezzel az álláspontnak kapcsolatban csupán azt említjük meg, hogy kétségtelenül igen érdekes és fontos lenne kivizsgálni ezt a viszonyt (a társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődése és a munkások és a munkásság szervezettségének fejlettségi foka között) a korszerű — mind a kapitalista, mind a szocialista — társadalmakban. A szakszervezetek mai elméletére nézve rendkívül jelentős lenne e kölcsönösség tanulmányozása társadalmunkban, tekintettel társadalmunk társadalmi-gazdasági viszonyainak sajátos önigazgatási jellegére.

Másodszor. A munkásság egyesületekbe és szervezetekbe való szervezkedését Marx úgy magyarázza, ahogyan történelmileg egyedül lehetséges volt: mint a munkásosztály válaszát az egyre szorosabb egységbe tömörülő és egyre inkább represszív tőke fenyegetésére. A bérmunka és a tőke közötti harcban — amelyet igazi polgárháborúnak nevez — megtalálja mindazokat az elemeket, amelyekre szükség van „az elkövetkező ütközethez. E ponthoz érkezve *a munkásegyesület politikai jelleget ölt.*"[3] (Kiemelés a szerzőtől)

A szakszervezeteknek mint a munkásegyesülés formáinak kialakulási folyamatában Marx a munkásosztály, mint önálló osztály kialakulási folyamatát látja. *Az osztályegyesülés alapját ő a reális társadalmi érdekekben találja meg.* Az érdekek, amelyeket a társult dolgozók védenek, osztályérdekekké válnak. Ezek az érdekek szembeszegülnek a tőke érdekeivel. Így az alapvető osztályösszeütközés megnyilvánulási formájában a különböző érdekek összeütközéseként

jut kifejezésre a társadalomban. Ezen érdek, illetve hordozóik harca — az osztály osztály elleni küzdelme — politikai harc.

Egészen tömören ez Marx elemzésének lényege, amelynek alapján arra a megállapításra jutott, hogy a munkásság szakszervezeti szervezkedése mélyen politikai természetű és jellegű. A szakszervezetek keletkezésének és létezése szükségletének ilyen értelmezése azt bizonyítja, hogy Marx teljes mértékben felfogta, milyen jelentős szerepet tölt be a szakszervezet mint az osztálytársadalom reális társadalmi-politikai viszonyai megváltoztatásának tevékeny politikai szubjektuma.

Harmadszor. A szakszervezetek globális társadalmi rendszerben betöltött és lehetséges szerepének meghatározása szempontjából talán még fontosabb az az értékelés, amelyet Marx a szakszervezetekről az Internacionálé Főtanácsának ülésén (1865-ben) tartott beszámolójában ismertetett: „... A szakszervezetek sikerrel működnek, mint a tőke erőszakával szembeni ellenállás központjai. Részben céljukat tévesztik, amikor erőiket valótlan módon használják fel. *Teljesen céljukat tévesztik, amikor a meglevő rendszer következményei elleni gerillaakciókra korlátozzák önmagukat, ahelyett, hogy egyszersmind arra törekednének, hogy meg is változtassák a rendszert, ahelyett, hogy szervezett erőiket a munkásosztály végleges felszabadításának, azaz a bérmunka végleges megszüntetésének döntő tényezőjeként használnák fel.*" (Kiemelés a szerzőtől)[4]

A fenti értékelésben kimondott alapvető gondolat rendkívül jelentős mind a közlés ideje, mind pedig a szakszervezeti mozgalom mai elmélete és gyakorlata szempontjából. Az az álláspont, hogy a szakszervezetnek tevékenységét nem csupán a meglevő rendszer következményei, hanem az egészében vett bérmunkarendszer ellen kell folytatnia, rendkívül nagy jelentőségű a szakszervezeti mozgalom stratégiájára és taktikájára nézve. *A szakszervezet politikai rendszerben betöltött, ily módon megfogalmazott szerepe lehetővé teszi a munkásosztály e legtömegesebb szervezete és ezáltal maga a munkásosztály számára is, hogy a meglevő rendszerek és viszonyok szilárd korlátjainak és vaslogikájának széttörésére összpontosuljon, valamint ezek forradalmi megváltoztatására.* Ez a meghatározás elveti a szakszervezeti tevékenység minden trade-unionista koncepcióját — amelyek szerint a szakszervezet elsősorban a munkásság gazdasági-szakmai szervezete, politikailag semleges és kívül marad a politikai rendszer szféráján.

2. A TRADE-UNIONIZMUS ENGELSI KRITIKAJA

Engels éppen Marx álláspontjaiból kiindulva a múlt század kilencvenes évei elején rendkívül keményen bírálta a trade-unionok angliai tevékenységét. A londoni The Labour Standardban megjelent éles hangú vitacikkeiben sok értékes és fontos álláspontot fejtett ki a munkásság szakszervezeti szervezkedéséről és osztályharcáról. Ezúttal csak néhány álláspontjára mutatunk rá.

Először. Engels nem tagadja azt, hogy a trade-unionok érdemeket szereztek sokéves harcukkal a bérek szintjének fenntartásáért, a munkaidő megrövidítéséért és a munkások életszínvonalának emeléséért. Úgyszintén megállapítja azonban, hogy „... A bértörvény nem szüntethető meg a trade-unionok harcával. Ellenkezőleg, ők e törvény alkalmazását kényszerítik ki".[5]

Hasonló módon évekkel később (éppen korunkban) John Galbraith, a mai amerikai társadalom kiváló ismerője és elemzője megállapította, hogy a szakszervezetek az iparilag fejlett kapitalista rendszer összetevő részeivé váltak.[6] E rendszerben a szakszervezet éppen azt a funkciót végzi, amelyről Engels beszélt: *az árrendszer és a bérrendszer közötti egyensúly megteremtésének egyik tényezője.* Ily módon a szakszervezet hozzájárul a rendszer szilárdságának megalapozásához, mert egyik „visszatérő szövetségesének" funkcióját végzi.

Másodszor. Engels ezután megállapítja, hogy általában véve ez minden, amit a trade-unionok akkori szervezeti felépítésük révén elérhettek, mint ahogyan remélték is, mégpedig szakadatlan harccal, az erők és az eszközök igen nagy igénybevételével. Ezután rámutat arra, hogy a tízévenként bekövetkező válságok egy pillanat alatt megsemmisítik mindazt, amit addig nagynehezen meghódítottak. A harc ismét elölről kezdődik, a munkásosztály pedig továbbra is az marad, ami volt: a bérmunkás-rabok osztálya.

Az objektív helyzet ilyen elemzéséből, valamint a trade-unionok akciójának meddőségére vonatkozó megállapításból következtetve Engels megfogalmazza korának tényleges forradalmi kérdését. Megmutatja a kiutat a bűvkörből, amelyből a trade-unionok számára nincs kiút: „Vajon ez kell, hogy legyen mindezeknek az erőfeszítéseknek, az önfeláldozásnak és a szenvedésnek a végeredménye? Vajon mindörökre ez kell, hogy a brit munkások legmagasabb rendű célja maradjon? Vagy az ország munkásosztályának legalább meg kell kísérelnie e bűvös kör áttörését és kiutat találnia belőle *egy mozgalomban, amely a bérmunkarendszer teljes megszüntetéséért küzd?!*[7] (Kiemelés a szerzőtől)

Ezzel Engels rámutatott az akkori Anglia munkásosztálya előtt arra, hogy a legfőbb baj nem a bérek alacsony szintje, hanem az egész bérrendszer, s felhívja a munkásosztályt e rendszer megdöntésére.

Harmadszor. A szervezett munkásságnak a társadalom politikai rendszerében betöltött szerepéről és a szakszervezetek politikai harcáról szólva Engels alapjában véve ugyanazokból az álláspontokból indul ki, mint Marx. Először is megállapítja, hogy kemény harc folyik e két nagy társadalmi osztály között, majd leszögezi, hogy ez a harc elkerülhetetlenül politikai harccá válik. E politikai harc tartalmának konkrét meghatározásában azonban Engels sok szempontból tovább megy Marxnál. Ezt írja például: „... Minden osztályharc legközelebbi célja a politikai hatalom; az uralkodó osztály védi politikai hegemóniáját, vagyis biztosított többségét a törvényhozó szervekben; az alacsonyabb rangú osztály kezdetben e hatalomban való részvételért küzd, később pedig az egész hatalomért, hogy lehetősége

nyíljon megváltoztatni a meglevő törvényeket olyan módon, ahogyan ez érdekeinek és szükségleteinek megfelel."[8]

Engels ily módon világosan és félreérthetetlenül megfogalmazza a munkásság minden osztályszervezkedésének célját: *harc a politikai hatalom meghódításáért.* A szakszervezetek (illetve trade-unionok) tehát ezek szerint lényegében véve mélységesen politikai szervezetek kell hogy legyenek. Mivel pedig nem voltak ezek, kemény bírálatnak veti alá őket, felrója nekik, hogy megfeledkeztek az osztály iránti kötelezettségükről.

Negyedszer. A szakszervezetek és a munkásosztály politikai hatalomért vívott harcával kapcsolatban Engels úgyszintén rámutat két igen fontos mozzanatra (amelyekhez nem fűzünk külön kommentárt, csupán emlékeztetünk rájuk):

— „az osztály osztály elleni politikai harcában a legfontosabb fegyver a szervezet"[9];

— „egyenesen természetellenes lenne, ha az angol munkásosztály, noha 40 vagy 50 munkást is küldhet a parlamentbe, megelégedne azzal, hogy képviseletét örök időkre átengedné a kapitalistáknak, illetve segítőtársaiknak."[10]

Fejezzük be azzal a megállapítással, hogy Engels és Marx nézetei a szakszervezetek társadalmi szerepéről sajátos egységet alkotnak. A szakszervezet politikai jellegét mindketten az osztályharc politikai jellegéből származtatják. Ezzel kapcsolatban Marx a szakszervezetek társadalmi pozícióját a társadalmi-gazdasági viszonyok jellege és fejlettségi foka alapján határozza meg, míg Engels inkább a szűkebb értelemben vett politikai szférára összpontosítja figyelmét — a szakszervezeteknek a munkásosztály politikai hatalmáért vívott harcára.

3. ROSA LUXEMBURG ELLENTMONDÓ ÁLLÁSPONTJAI A SZAKSZERVEZETEK ÉS A PÁRT VISZONYÁRÓL

A szakszervezet politikai rendszerben elfoglalt helyzetének és betöltött szerepének meghatározásában és értelmezésében az egyik kulcs jellegű reláció a szakszervezet és a munkásosztály viszonya. Rosa Luxemburg a II. Internacionálé kimagasló elmélettudósa e viszonyról néhány igen fontos álláspontját fejtette ki (elsősorban Massenstreik című művében). Rámutatunk legfontosabb álláspontjaira, valamint a közöttük észlelhető bizonyos ellentmondásokra.

Először. Az „örökös dilemmával" kapcsolatban — vajon a szakszervezet politikai vagy gazdasági jellegű szervezet — ő egészen helyesen, Marx gondolkodásmódja legjobb hagyományainak szellemében megállapítja: nem lehet éles határt vonni a munkásosztály gazdasági és politikai harca között. „A politikai és gazdasági harc közötti szakadék és mindkét harc önállósulása a parlamenti időszak mesterséges, noha történelmileg feltételezett következménye."[11] Ugyanilyen szellemben hozzáteszi: „A munkásosztálynak nincs két különféle osztályharca, gazdasági és politikai, hanem egy osztályharca van, amely egyidejűleg irányul a kapitalista kizsákmányolás korlátozásá-

ra a polgári társadalmon belül, valamint e kizsákmányolásnak a polgári társadalommal egy időben történő megszüntetésére."[12]

A szakszervezetről alkotott marxista gondolatban ez mindenképpen az egyik legerősebb és legvilágosabb elméleti érvelés a szakszervezetnek az osztálytársadalom politikai rendszerében betöltött szerepéről vallott szűk látókörű ekonomista és revindikatív nézet ellen.

R. Luxemburg egyébként, mint ismeretes, a II. Internacionálé azon szárnyához tartozott, amely hitt a tömegek ösztönösségében és forradalmi tevékenységében, s úgy vélte, hogy a széles tömegmozgalom képezi a munkásosztály (szociáldemokrata) pártja akciójának alapját. Ezért is állítja, hogy „mihelyt a tömeg megjelenik a küzdőtéren, megszűnik az osztályharc gazdasági és parlamenti harcra való felosztottsága. A forradalmi tömeges akcióban a politikai és gazdasági harc eggyé válik, s egyszerűen *megszűnik a határ a szakszervezet és a szociáldemokrácia, mint a munkásmozgalom két elkülönült és teljesen önálló formája között.*"[13] (Kiemelés a szerzőtől)

Ehhez az aktivista és forradalmi lendülethez, amely a szakszervezet és a párt közötti viszonynak, valamint a szakszervezeti harc politikai természetének értelmezésében nyilvánul meg, keveset lehet hozzátenni, és keveset is lehet elvenni belőle.

Másodszor. A németországi szakszervezeti mozgalom és szociáldemokrata párt viszonyával kapcsolatos említett álláspontok kidolgozásában és konkretizálásában Rosa Luxemburg viszont olyan álláspontokat is kifejt, amelyek sok tekintetben ellentmondanak annak, amit eddig ismertettünk.

Először is, azt mondja, hogy a parlamenti időszakban az osztályharc e két vonatkozása „technikai okokból a munkásosztály emancipálódásáért vívott harc két fázisára, két szintjére oszlik".[14] Ezután tarthatatlan módon különbséget tesz a szakszervezet és a párt között, amit éles bírálatnak kell alávetni.

Számára — röviden szólva — a szakszervezet a mai, időszerű érdekekért harcol, a szociáldemokrácia pedig a munkásmozgalom jövőbeni érdekeiért. Majd: a kommunisták az egész proletariátus közös érdekeit képviselik, a szakszervezetek pedig a csoportok érdekeit.

Amint látjuk, ezek az elhatárolások nemcsak a múltban befolyásolták erőteljesen a szakszervezeti és kommunista mozgalom gyakorlatát és stratégiai orientációját, hanem manapság is kihatnak rá. A szakszervezet sok mai elmélettudósa vallja magáénak az álláspontokat, amelyek szerint a szakszervezetnek a munkásosztály közvetlen, a kommunista avantgardenak pedig a munkásosztály történelmi érdekeit kell képviselnie — hogy a kommunista pártok programhatározatairól, valamint a munkásosztály mai szervezeteinek gyakorlati-politikai nyilatkozatairól ne is beszéljünk.

Ezek azonban alapjában véve elfogadhatatlan, a problémák marxista megközelítésétől idegen elhatárolások. *A különböző érdekek „képviselete" alapján való elhatárolások elfogadhatatlanok, mert ez azt jelentené, hogy mind a pártot, mind a szakszervezetet megfosztjuk politikai jellegétől, mivel minden politika lényegében véve az általános és sajátos, a tartós és ideiglenes célok és érdekek dialektikáján és egybehangolásán alapul.*

Harmadszor. Ugyanígy elfogadhatatlanok azok a megállapítások is, amelyekre R. Luxemburg jut, a szakszervezet és a párt közötti ilyen problematikus és kifogásolható elhatárolás alapján. Így például azt állítja, hogy „a szakszervezet viszonya a párthoz a rész viszonya az egészhez"[15], illetve, hogy a „szakszervezetek csupán része a szociáldemokráciának."[16] Ezen állításait R. Luxemburg három ténnyel szemlélteti: először, a német szakszervezetek a szociáldemokrácia közvetlen származékai; másodszor, a szociáldemokrata tanítás a szakszervezeti gyakorlat lelke; harmadszor, a szakszervezetek számbeli erejüknél fogva a szociáldemokrata mozgalom és a szociáldemokrata agitáció közvetlen származékai. Mindezek alapján végül is elveti a szakszervezetek szociáldemokráciával való „egyenjogúságának elméletét", ezt tévedésnek, elméleti félreértésnek minősíti.

Írásunk terjedelme és rendeltetése nem engedi meg, hogy az említett állítások részletes megcáfolásába bocsátkozzunk, noha már első pillantásra is világos, hogy nem lenne nehéz bebizonyítani: az említett három tény (történelmileg bármennyire is helytálló) igen csekély mértékben igazolja azt az állítást, hogy a szakszervezet viszonya a párt iránt a rész viszonya az egészhez. Ha egyáltalán szóba jöhet ez a viszony, mint a rész és egész viszonya, akkor e szervezetek jellege alapján természetesebb a szakszervezetről (a munkásosztály kétségtelenül legtömegesebb és legszélesebb körű szervezetéről) mint a munkásosztály egészének képviselőjéről és kifejezőjéről, a pártról pedig mint avantgarde-ról, a mozgalom részéről beszélni. Igaz, a kommunista avantgarde a mozgalom eszmei magva, de tágabb történelmi értelemben nem sokat tehet az egész mozgalom támogatása, készsége, illetve részvétele nélkül. Az a kérdés pedig, hogy vajon a párt a fejlett szakszervezeti mozgalomból fejlődik-e ki, vagy pedig egyes országokban e mozgalmat még meg is előzi, nem döntő jelentőségű a két szervezet közötti tényleges viszony lényegének meghatározása szempontjából.

Negyedszer. Az ellentmondó álláspontok e sorában végül Rosa Luxemburg kifejt egy álláspontot, amely teljes érvényű lehet korunkban is (amikor a párt és a szakszervezet közötti viszonyt sokan gyakran a fórumok közötti viszony formájában vizsgálják, nem pedig az egészében vett szervezet és tagság közötti viszony vetületében). Ez az álláspont a következő: „A munkásmozgalom tényleges egységének záloga nem fent van, a szervezetek legmagasabb rangú vezetőségeiben és föderatív szövetségében, hanem lent, a szervezett proletár tömegben."[17]

4. GRAMSCI NÉZETE A SZAKSZERVEZET KONKURRENS TERMÉSZETÉRŐL ÉS AZ ÜZEMI TANÁCSOK IRÁNTI VISZONYÁRÓL

A szakszervezeti mozgalomról igen jellegzetes és számottevő elemzéseket adott és álláspontokat fejtett ki Antonio Gramsci, az olasz munkásmozgalom kimagasló gondolkodója és forradalmára, az Olasz Kommunista Párt egyik alapítója.

Vizsgálódásaiban Gramsci mindig Marx humanista álláspontjából indult ki, amely szerint az ember önmagának történelmi műve. S minden vizsgálódásának forrása, akár Marxnál is, a következő álláspont: a régi rendszer társadalmi válságának megoldását csak a munkásosztály forradalmi akciója adhatja.

Gramsci a forradalmat hosszantartó történelmi folyamatnak tekinti. Valószínűleg az ő felfogásában gyökerezik az olasz kommunista és munkásmozgalom korszerű stratégiája, amely eszmei formát az úgynevezett strukturális reformokról szóló elméletében öltött. Gramsci felfogása szerint ugyanis a forradalmi változások döntő módon strukturális jellegűek.[18]

Ezúttal nem foglalkozunk sok mindennel, amivel Gramsci sajátos és eredeti módon gazdagította az egészében vett marxi gondolattárat és elméletet. Gondolatának és alkotó ópuszának csupán annak a részére összpontosítjuk figyelmünket, amely a munkásmozgalom problémáira vonatkozik és a legszorosabb összefüggésben áll a szakszervezettel.[19]

Először. A munkásság szervezkedési problémáinak megközelítésében Gramsci kiindulópontja némileg ellentmondó.

Gramsci egyrészt belátja a munkások egyesülésének jelentőségét és szükségszerűségét, s azt mondja, hogy „ezt a proletár forradalom alapvető tényeként kell elfogadni."[20] Ezzel egyidejűleg igen érdekesen magyarázza a munkásmozgalom kezdeti időszakát. Számára az I. és II. Internacionálé időszaka (amikor létrejöttek és felfejlődtek a szakmai szövetségek és szocialista pártok), az az időszak, amikor a munkásmozgalom és szervezkedési módja döntő módon függött a kapitalista rendszer logikájától és törvényeitől. Gramsci erről így vélekedik: „E proletár intézmények és általában az egész proletár mozgalom fejlődése nem volt független, nem igazodott életének saját belső törvényeihez, valamint a kizsákmányolt munkásosztály történelmi tapasztalataihoz. A történelmi törvényeket az állammá szerveződött birtokos osztály diktálta... *Ebben az időszakban a proletár mozgalom csupán egyik függvénye volt a szabad kapitalista konkurrenciának*"[21] (Kiemelés a szerzőtől)

Abban a tényben, hogy a munkásmozgalmak által öltött forma nem a belső szükségleteket fejezte ki, hanem a külső kényszert, Gramsci az alapvető okát látja a belső összeütközéseknek, tévelygéseknek, ingadozásoknak és kompromisszumoknak, amelyek erre az időszakra jellemzőek, s a II. Internacionálé összeomlásában jutnak tetőfokukra.

Másrészt, Gramsci Georges Sorelnak, a forradalmi szindikalizmus kimagasló teoretikusának erős hatása alatt határozottan „a kommunista forradalom őseredeti proletár jellege"[22] mellett foglal állást. Így többek között ezt írja:

— „a proletár forradalom nem véletlen műve egy szervezetnek, amely azt állítja magáról, hogy forradalmi, vagy a szervezetek egy rendszerének, amelyek azt állítják magukról, hogy forradalmiak"[23];

— „a proletár forradalom reális folyamata nem azonosítható az olyan önkéntes és szerződéses típusú forradalmi szervezetek fej-

lődésével és akcióival, mint amilyenek a politikai párt és a szakmai szövetségek, a burzsoá demokrácia keretében létrejött szervezetek."[24]

Gramsci szerint a forradalmi folyamatok a társadalom mély gyomrában jönnek létre és mennek végbe. Jelenlétük nem egykönnyen észlelhető, mert „titokban, a gyárak mélyén és a végtelen nagy tömeg rejtett tudatában folynak, amelyet a kapitalizmus saját törvényei alá rendel". Még nehezebb intézményesíteni ezeket a folyamatokat. A forradalmi folyamatok alapja, szerinte, nem a politikai szabadságjogok és a burzsoá demokrácia, hanem a termelés és a munka területe, a kizsákmányolás területe, amelyen a munkás számára nincs szabadság és demokrácia.

Másodszor. Gramsci, noha szemmel láthatóan Georges Sorel egyes nézeteinek kifejezett befolyása alatt áll, sok fenntartással él a szakszervezettel szemben és rámutat a szindikalizmus számos tévedésére. Az egyik ilyen tévedés a szindikalizmusnak az a törekvése is, hogy a tömörülés örökös formájaként a szakmai szövetséget fogadja el, olyan formákban és funkciókkal, amelyeket valójában kívülről kényszerítettek rá. Számára minden akkori munkás szervezet (a szakmai szövetségek, a munkáskamarák, az ipari föderáció, az Általános Munkásszövetség stb.) a proletár szervezet egy fajtáját képezik, amelyek a tőke uralmának időszakára jellemzőek.

Gramsci ez alkalommal is megismétli azt az állítást, hogy a szakszervezet, mint a szervezet egy fajtája a kapitalista társadalom összetevő része, funkciója pedig elválaszthatatlanul összefügg a magántőke rendszerével. Ezért a következő radikális megállapításra jut: „*A szakszervezet természete lényegében konkurrens, nem pedig kommunista jellegű. A szakszervezet nem lehet a társadalom gyökeres megújításának eszköze:* tapasztalt bürokratákat, általános ipari kérdésekkel foglalkozó technikai szakértőket adhat a proletariátusnak, *de nem lehet a proletár hatalom alapja.*"[25] (Kiemelés a szerzőtől) Ez utóbbi álláspontjával Gramsci közvetlenül tagadja Sorel megfogalmazását, amely szerint a szocializmus jövője a munkásszakszervezetek önálló fejlődésében van.

A szakszervezet konkurrens természetéről szóló tézis komoly és átfogó tanulmányozást érdemel. Mivel írásunkban nem elemezhetjük részletesen, csupán rámutatunk néhány vele kapcsolatos nyílt kérdésre: azt jelenti-e ez a tézis, hogy a szakszervezet nem létezhet, illetve nincs szükség létére azokban a társadalmakban, amelyekben nincs szabad konkurrencia? A tétel a szakszervezetek létét csupán a liberális kapitalizmus és szabad konkurrencia időszakához köti? Milyen módon vetül a szakszervezet konkurrens jellegén a szabad konkurrencia korlátozása a kapitalizmusban? Az egyes modern szocialista országokban a szakszervezet szerepének megszilárdulása nem jelenti-e sajátos módon a konkurrens viszonyok megszilárdulását? Vagy fordítsuk meg a kérdést: a modern szocialista országokban a piaci viszonyok megszilárdulása milyen mértékben kedvez a szakszervezet szerepe megszilárdulásának? Végül azt jelenti-e ez a tézis, hogy a szakszervezet léte összefüggésben áll az áru- és pénzviszonyok, a piaci viszonyok létével és ez utóbbiak feltételezik a szakszer-

vezet létét? Ez természetesen csak néhány vitára késztető kérdés a sok közül.

Harmadszor. A szakszervezet elmélete szempontjából megkülönböztetett jelentőségű Gramscinak a szindikalista bürokratizmusra vonatkozó kritikája. E kritikának csupán néhány alapelemére mutatunk rá:[26] a munkásoknak a hatalom problémáját először saját osztályszervezetükön belül kell megoldaniuk. Ez az előfeltétele annak, hogy a parlamenti állammal szembehelyezzék a proletár államot. „Saját" szervezetük hatalmas gépezete összemorzsolja az embert, a tömegre nehezedik, amelyben tudatosult, hogy mint forradalmi osztálynak, történelmi küldetése van. Ez az apparátus igazodni kezdett a saját struktúrájára és bonyolult működésére jellemző törvényszerűségekhez. Ezt még tetézi is a banális és verbalista dilettantizmus, valamint a funkcionáriusok bezárkózottsága, ami meddővé teszi az alkotó szellemet. A munkások mindezt érzik, sőt fel is dühíti őket ez az állapot, egyenként azonban tehetetlenek, nem képesek megváltoztatni. Az egyes emberek szavai és akarata túlságosan is *jelentéktelen azokhoz a vastörvényekhez képest, amelyek elválaszthatatlanul összefüggnek a szakszervezeti apparátus funkcionális struktúrájával.* Ez utóbbi álláspontjával Gramsci teljes mértékben alkalmazza az oligarchia vastörvényét, amelyet jóval később Robert Michels fogalmazott meg.

A szindikális bürokratizmus gramscii bírálata az első igazi válasz a korszak követelményére. A társadalmi helyzetben, amilyen a húszas években nemcsak Olaszországban, hanem egész Európában uralkodott, napirendre került a forradalmi szervezet új formáinak kérdése. A munkásságnak olyan szervezetre volt szüksége, amely képes kifejezni az osztály leglényegesebb szükségleteit, akarásait és érdekeit. Az első lépés ezen az úton a meglevő szervezetek megalkuvás nélküli bírálata volt.

Negyedszer. Gramsci azonban nem állt meg a kritikánál. Alkotó módon hozzájárult a munkásság gyakorlati forradalmi szervezkedéséhez is. Az Ordine Nuovo című lap köré tömörült csoporttal (valójában a Szocialista Párt kommunista frakciójával) együtt *üzemi tanácsok* létesítését kezdeményezi Torinóban és a többi ipari központban. A *munkásönigazgatás* eszméje az alap, amelyen az üzemi tanácsok mozgalma fejlődik. Mivel a jugoszláv szakszervezeti mozgalom szempontjából a szakszervezet és az önigazgatás közötti viszony igen időszerű és jelentős, valamivel részletesebben mutatunk rá Gramsci e kérdésekkel kapcsolatos álláspontjaira:[27]

— A proletár szervezet alapját a *munka,* az ipari termelés kell hogy képezze, nem pedig a bérmunkás-helyzet;

— Az üzemi tanács a sejtje e szervezetnek, képlete a proletár államnak. Ezáltal az ipari hatalom forrása visszakerül a gyárba;

— A munkásosztály az üzemi tanácsok révén, képviseleti rendszer útján, egységes testülettté szervezkedik. A munkásszolidaritás negatív helyet (szenvedés és áldozathozatal) pozitívvá válik: a munkás tudatára ébred az egésznek, amelyben (hasznosan dolgozva és társadalmi javakat termelve) igazolja saját szuverenitását, saját hatalmát, és valóra váltja saját alkotó jellegű történelmi szabadságát.

Az üzemi tanácsok rendszere azonban nem tagadja a szakszervezetek létének szükségességét. Gramsci szerint „a szakmai és ipari szakszervezetek a nagy ipari test szilárd gerincét képezik". Természetesen a tanácsok léte jelentős mértékben kihat a szakszervezetek összetételére és tevékenységének szellemére.

A szakszervezet (és politikai párt) üzemi tanácsok iránti viszonyának alapvető jellegzetességei, Gramsci szerint, a következők: a párt és a szakszervezet nem gyámkodhat az üzemi tanácsok fölött. Az előbbi kettőnek a tanácsok mozgató erejévé kell válnia. Úgyszintén arra kell törekedniük, hogy minél kedvezőbb általános külső (politikai) feltételeket teremtsenek működésükre.

Végül e viszony meghatározása szempontjából különösen a következő álláspontjai jelentősek: „A tanács az ipari törvényszerűségek tagadása, minden pillanatban ezek megsemmisítésére törekszik, szakadatlanul azon igyekszik, hogy a munkásosztályt az ipari hatalom meghódítására ösztönözze... A szakszervezet a törvényszerűség eleme, s célja az kell hogy legyen, hogy e törvényszerűség tiszteletben tartására késztessen... Forradalmi ösztönössége folytán a tanács arra törekszik, hogy minden pillanatban kirobbantsa az osztályharcot; a szakszervezet bürokratikus formája révén arra törekszik, hogy egyáltalán ne engedje meg az osztályharc kitörését... Minden próbálkozás, hogy e két intézményt a hierarchikus függőség viszonyai fűzzék össze, csupán a kölcsönös megsemmisüléshez vezet."[28]

5. LENIN ÉS AZ 1921. ÉVI NAGYSZABÁSÚ VITA A SZOVJET SZAKSZERVEZETEKRŐL

A szakszervezetekről Lenin sok tüzes beszédet tartott, sok vitacikket írt, sok akcióhatározatot fogalmazott meg. Az álláspontok, értékelések, bíráló megjegyzések, védekezések, sugalmazások és eszmék e sokaságából ilyen korlátozott terjedelmű írásban nehéz kiválasztani azt, ami a legfontosabb. Annál is inkább, mert nem foglalkozhatunk azzal a bonyolult társadalmi helyzettel, amelyben ezek az álláspontok kialakultak, és amelynek szánták őket.

Egy dolog bizonyára helytálló: Lenin gondolata a szakszervezetről együtt és párhuzamosan fejlődött azokkal a változásokkal, amelyek a fiatal szovjet társadalomban mentek végbe. Tagadhatatlanul érdekes lenne egy elemzés, amely kimutatná, miben vannak a különbségek a szakszervezetről az OKP X. kongresszusa (1921. március) előtti időszakban és a kongresszus táján, valamint az új gazdasági politika kezdetének és végrehajtásának időszakában (1922 elején és a további időszakban) vallott nézetei között.

A szakszervezetnek a szovjet államban betöltött szerepéről szóló nagyszabású vita (amely 1920 végén kezdődött és igen intenzíven és viharosan folyt egészen az OKP már említett X. kongresszusáig, sőt a kongresszuson is) messzeható következményekkel járt a szocialista országokban működő szakszervezetek további elméleti és gyakorlati sorsára. Ezért ez alkalommal e vitának csak a legfontosabb mozzanataival foglalkozunk.

A vita jelentősége nemcsak abban van, hogy rávilágított a szakszervezetek szocialista társadalomban betöltött szerepével és szerepe érvényesítési módjával kapcsolatos nagy nézetkülönbségekre, hanem mindenekelőtt abban, hogy e vita középpontjában az egész szocializmus továbbépítésének útjaival kapcsolatos legnagyobb horderejű, sorsdöntő irányvonalak álltak. És akkor is, mint már előzőleg többször, kiderült, hogy a munkásság osztályszervezkedésének problémáiról folyó viták mindenképpen a proletárforradalom lényegébe hatolnak.

Először. Leninnek a szakszervezetről ebben az időben vallott nézetei alapját a következő álláspontok alkotják: a szakszervezetnek döntő szerepe van a proletárdiktatúra megvalósításában. Helyük a párt és az államhatalom között van. („Lehetetlen megvalósítani a diktatúrát néhány „áttétel" nélkül, amelyek az avantgarde-tól a haladó osztály tömege, ez utóbbitól pedig a dolgozók tömege felé irányulnak."[29] Az állam munkásállam, de bürokratikus eltorzulással. Ezért az átfogóan megszervezett proletariátus köteles megvédenie önmagát. A munkásszervezeteknek védeniük kell a munkást az államtól, az államot pedig a munkások segítségével.[30] A szakszervezet egyrészt iskola, másrészt gépezet, harmadrészt a dolgozó nép szervezete, negyedrészt úgyszólván kizárólag ipari munkások szervezete, ötödrészt termelési ágak szerinti szervezet; stb.[31]

Ezeket az álláspontokat fogalmazta meg Lenin 1920 végén és 1921 elején Trockijjal és Buharinnal folytatott vitáiban. Az intenzív viták időszaka volt ez, a pártkongresszus előkészületei keretében.

Másodszor. A platformok sokaságából (nyolc volt), amelyek a kongresszusi előkészületek időszakában kialakulnak, határozottságával és megalkuvás-nélküliségével kimagaslik a Munkásellenzék platformja. E platform alapvető tartalmát a következő álláspontok alkotják (Alekszandra Kolontajnak, a csoport főideológusának szövege szerint megfogalmazva)[32]:

— A munkásosztály egyre kevésbé jelentős tényezővé lesz a szovjet köztársaság politikai életében. Egyre kevésbé vesz részt a döntésekben, amelyeket saját állama hirdet meg, mind kevésbé irányítja a politikát és mind kevésbé befolyásolja a központi hatósági szervek tevékenységét és irányvonalát.

— Szovjetoroszországban az orosz munkások milliói nyomorúságosan tengődnek (Moszkva szívében a munkások piszkos, túlzsúfolt, nem higiénikus negyedekben élnek, mintha nem is lett volna forradalom).

— A társadalomban új, sajátos társadalmi réteg, a szovjetek és a párt magas rangú funkcionáriusainak rétege érvényesült. A középosztály elemei beszivárognak az összes szovjet intézménybe. Fokozódik az egyenlőtlenség a szovjet lakosság kiváltságos csoportjai és a munkabázis között.

— A munkások el vannak különítve az ipar szervezetétől. Nincs bizalom a munkásosztály alkotó gazdasági képességei iránt. A kommunizmus nem fejleszthető bürokratikus módszerekkel.

— A politikai párt válságban van. Azonosította magát a szovjet állam intézményeivel. A káderpolitikában a választás elvét kell ér-

vényesíteni. Minimálisra kell csökkenteni a pártban és a szovjetekben való funkciók egyidejű végzését.

— A szakszervezetek nemcsak a kommunizmus iskolája, hanem megteremtője is. A munkásszakszervezeteket jelenlegi helyzetükből, a szovjet gazdasági intézményekben való tétlenségükből be kell vonni a belső gazdasági struktúra igazgatásában való tevékeny részvételbe. Csak az avantgarde robbanthatja ki a forradalmat, de csak az egész osztály végezheti el az alkotó munkát a társadalom átalakításán.

Mint ahogyan a felsorolt tézisekből is látszik, Lenin és a Munkásellenzék között a szakadás nem csupán a szakszervezetek szerepéről vallott ellentétes nézetek miatt következett be, hanem ennek okai jóval mélyebbek voltak. A Munkásellenzék úgy vélte, hogy a párt az igen súlyos objektív feltételek nyomására politikájában eltért a kommunisták programjában világosan kinyilvánított osztályelvektől.[33]

Harmadszor. Lenin elveti a Munkásellenzék bírálatát, mint alapjában véve elméletileg pontatlan, gyakorlatilag pedig csekély mértékben felhasználható kritikát. Sikerül kiharcolnia, hogy a X. kongresszus határozatot hozzon, amely a Munkásellenzék tevékenységét szindikalista és anarchista elhajlásnak minősíti. Ezt az elhajlást Lenin részben azzal magyarázta, hogy ebben az időben a forradalmi nemzetközi munkásmozgalom soraiban is észlelhető bizonyos balratolódás.[34]

A problémákról folyó vitában Lenin síkraszáll amellett, hogy különbséget kell tenni az elméleti vita tárgyát képező problémák valamint a párt gyakorlati-politikai irányvonala és politikai harca között.[35] Néhány ízben megemlíti, hogy az elméleti vitát nem kell félbeszakítani, de külön kiadványok, gyűjtemények stb. útján kell folytatni, nehogy zavarja és gátolja a párt politikai munkáját az egyébként is igen súlyos társadalmi feltételek között.

Ami a Munkásellenzék párthoz intézett kifogásainak tartalmát illeti, az egyik kongresszusi határozat kimondja, hogy gondosan meg kell vizsgálni, és a gyakorlati munkában ki kell próbálni minden konkrét javaslatot, amely a párt proletáridegen és megbízhatatlan elemektől való megtisztítására, a bürokratizmus elleni harcra, a demokratizmusnak és a munkások kezdeményezésének fejlesztésére stb. irányul.[36]

Lenin leglényegesebb kifogása a Munkásellenzékkel szemben az, hogy negatívan viszonyul a szovjet hatalom által megkezdett gazdaságfejlesztés gyakorlati tapasztalataihoz. „Az igazgatásban való részvételben szerzett gyakorlati tapasztalatok elemzése helyett..., ahelyett, hogy folytatná és tökéletesítené a gyakorlati munkát a gazdaság új formáinak kiépítésén, amit a szovjet hatalom már megkezdett — e munka kisburzsoá szétrombolását kapjuk, amely győzelemre juttathatja a burzsoá ellenforradalmat".[37]

Negyedszer. Ennek az összeütközésnek az értékelésekor csupán a következő mozzanatoknál időzünk:

A Munkásellenzék álláspontjai ténylegesen nem értékelhetők az Oroszországban abban az időben uralkodó konkrét társadalmi-történelmi feltételek és állapotok mélyebb elemzése nélkül. Nyilvánvaló,

hogy a mozgalom Rosa Luxemburg álláspontjainak, valamint a II. Internacionálé azon szárnyának bizonyos eszmei befolyása alatt állt, amely nagy jelentőséget tulajdonított a tömegek önálló tevékenységének.

Feltételes módban azt is mondhatnánk, hogy a Munkásellenzék akciója igen kedvező történelmi értékelést kaphatott volna, ha e mozgalomnak sikerül meggyőző bizonyítékokat nyújtania arra vonatkozólag, hogy lehetőség van az önigazgatás eszméinek megvalósítására olyan súlyos feltételek között, mint amilyenek abban az időben a Szovjetunióban uralkodtak. Akadnak olyan vélemények is, hogy a Munkásellenzék ilyen feltételek között „szélsőséges egyenlősdit" követelve inkább anarchizmusával fenyegetett, mintsem hogy pozitív megoldásokat ígért a gazdasági fejlődésre és a társadalmi rendszer hathatós megszervezésére vonatkozólag. (Andrija Krešić)

Mindenesetre e vita végső eredményei messzeható következményekkel jártak a szakszervezetek szocialista országokban elfoglalt helyzetére, betöltött szerepére nézve. Azoktól az időktől, napjainkig a szakszervezet a szocializmusban az „áttétel" képletének jegyében létezett, amit a legvilágosabban Sztálin következő álláspontja fejez ki: „... A párt tapasztalatai és tekintélye révén, az egyedüli szervezet, amely központosítani képes a proletariátus harcának irányítását, s ily módon a munkásosztály összes pártonkívüli szervezeteit segédszervekké, áttételi szíjakká változtassa, amelyek az osztályhoz fűzik őt."[38]

AZ ÁLLÁSPONTOK ÖSSZEGEZÉSE, AMELYEKET SZEM ELŐTT KELLENE TARTANI AZ ÖNIGAZGATÁSÚ TÁRSADALOMBAN MŰKÖDŐ SZAKSZERVEZETEK ELMÉLETÉNEK KIDOLGOZÁSÁN FOLYÓ TOVÁBBI MUNKÁBAN

Általános álláspontok a szakszervezetről

1. A szakszervezet a bérmunka és a tőke harcában jött létre. Ebből arra következtethetünk, hogy létének szükséglete mindaddig időszerű lesz, amíg elidegenült munka létezik, vagy pedig lehetőség a munka elidegenítésére szociális hordozójától — a munkásosztálytól.

2. A szakszervezet osztályjellege tagadhatatlan. (A szocializmus két ízben kísérelte tagadni a szakszervezet munkásosztály-lényegét: első ízben amikor azt a téves meggyőződést vallotta, hogy a proletárdiktatúra maradéktalanul megvalósult; másodszor a dolgozó emberekről szóló elméletével.)

3. Mivel az osztályharc lényegében véve politikai harc, így a szakszervezet is — mint e harc egyik kifejezője és formája — lényegében politikai szervezet.

A szakszervezet a tőkés világban

4. A bérek szintjének fenntartásáért, a munkaidő megrövidítéséért és a munkásság életszínvonalának emeléséért folyó harc meddő marad a bérmunka-rendszer teljes megszüntetéséért küzdő mozgalom nélkül. A szakszervezet nem korlátozódhat gerillaakciókra a követ-

kezmények ellen, hanem az egész rendszer megváltoztatásáért kell harcolnia.

5. A szakszervezet nem törődhet bele szerepébe, amelyet mint a bérmunka-rendszer megszilárdító tényezője tölt be. Ki kell szakadnia e rendszerből, össze kell morzsolnia logikáját.

6. Hogy ezt elérje, a szakszervezetnek segítenie kell a munkásosztályt a politikai hatalom meghódításában.

A szakszervezet és a párt viszonya

7. Nem vonható éles határ a munkásosztály gazdasági és politikai harca közé.

8. Elméletileg elfogadhatatlan a párt és a szakszervezet megkülönböztetése a különféle érdekek képviselete alapján. Ezt azt jelentené, hogy a pártot is, meg a szakszervezetet is megfosztjuk politikai jellegétől.

9. A párt és a szakszervezet közötti viszony alapvető jellegzetessége az egyenjogúság és a viszonylagos önállóság. Forradalmi helyzetben megszűnik a határ a szakszervezet és a párt között.

10. A párt és a szakszervezet közötti viszony nem merül ki a fórumai közötti viszonyban. A munkásmozgalom egységének záloga (annak ellenére, hogy szükség van elkülönített és önálló szervezeti formákra) az egészében vett szervezetekben és tagságban van.

A szakszervezet és a politikai rendszer

11. A szakszervezet politikai rendszer iránti viszonyának lényege nem tárható fel a társadalmi-gazdasági viszonyok terén uralkodó állapotoktól függetlenül.

12. A szakszervezet harca a bérrendszeren belüli kizsákmányolás korlátozásáért és hozzájárulása e rendszer megszüntetéséért folyó politikai harchoz egységes folyamatot alkot. A szakszervezetnek nem kell lemondania a parlamenti harc módszereiről.

A szakszervezet a szocializmusért folyó harcban

13. A szocializmusban a szakszervezet nem engedheti meg, hogy a párt és az állam, a párt és az osztály vagy az állam és az osztály közötti szakadékba kerüljön.

14. A szakszervezet szocializmusban folyó tevékenységi platformjának alapelemei a következők: harc azért, hogy a munkásosztály döntő tényezővé váljon a társadalom politikai életében; a munkás-állam megvédése a bürokratikus eltorzulástól; harc a munkásosztály anyagi helyzetének rosszabbodása ellen; harc az önigazgatásért (hogy a munkások ne legyenek elkülönítve az ipar szervezetétől és igazgatásától).

15. A szakszervezetnek úgyszintén nem szabad megengednie a párt azonosítását az állami szervekkel; a középrétegek beszivárgását a legfontosabb társadalmi szervekbe; a munkás-demokrácia és az egész társadalom demokráciája fejlődésének pangását.

A szakszervezet és a munkásosztály önigazgatási mozgalma

16. A munkásság politikai szervezkedése nem rendelhető az önigazgatási alapon végbemenő szervezkedés fölé. A szakszervezet nem töltheti be a gyám szerepét az önigazgatási mozgalomban és az önigazgatási szervekben.

17. A szakszervezet az önigazgatás belső mozgató erejeként működik. Azokban a pillanatokban, amikor erre szükség mutatkozik, helyreállítja az elkerülhetetlenül szükséges egyensúlyt az önigazgatási mozgalom forradalmi ösztönössége és a társadalmi munka terén uralkodó törvényszerűségek között.

18. A szakszervezet azon munkálkodik, hogy minél kedvezőbb külső feltételeket teremtsen (mindenekelőtt politikai, valamint a társadalom globális szintjén hozott döntések által megszabott feltételeket) az önigazgatás fejlődésére.

A munkásság szakszervezeti szervezkedése

19. A munkásság szakszervezetbe való beszervezettségének szintje a társadalmi-gazdasági viszonyok terén uralkodó állapotoktól függ. A szakszervezet akciójának alapját a munkásosztály széles körű mozgalma kell hogy képezze.

20. A munkásmozgalmak és szervezetek formáinak az osztály belső szükségleteiből kell eredniük, nem pedig a külső körülményekből, és a rájuk kényszerített törvényszerűségekből. A szervezési formákban a szakszervezetnek azokat az elemeket kell fejlesztenie, amelyek a társadalom autochton munkásszervezete felé fordulnak. Szüntelenül a tőke bérmunka fölötti uralmának időszakára jellemző szervezeti formák (a szakszervezet konkurrens jellege) megszüntetésére kell törekednie.

21. Az osztály osztály elleni politikai harcában a szervezet fontos fegyver. A szakszervezet szervezeti felépítését úgy kell kialakítani, hogy befogadjon minden forradalmi ösztönzést, amely mélyen a társadalom gyomrában észlelhető. Emellett a szakszervezetnek szakadatlanul határozott önkritikus mivoltáról kell tanúbizonyságot tennie önmagával, valamint saját szervezetének bürokratizálódási lehetőségeivel szemben.

JEGYZETEK

[1] Karl Marx, Beda filozofije, Belgrád, Kultura, 1946, 152 old.

[2] Ib. 154. old.

[3] Ib. 155. old.

[4] Karl Marx, Nadnica, cena i profit, K. Marks—F. Engels: Izabrana dela, I. kötet, Belgrád, Kultura, 1949, 424. old.

[5] Friedrich Engels, Za radničku partiju, Belgrád, Kultura, 1962, 16. old. (forrás: a Bérrendszer c. cikk, The Labour Standard, London, 1881. május 21.)

[6] John Kenneth Galbraith, Nova industrijska država, Zágráb, Stvarnost, 1970, 271. old.

[7] Friedrich Engels, idézett mű, 23. old. (cikk a The Labour Standard 1881. május 8-i számában.)

[8] Ib. 25. old. (Cikk a The Labour Standard 1881. június 4-i számában.)

[9] Ib. 26. old.

[10] Ib. 27. old.

[11] Rosa Luxemburg: Partija i sindikati, Partija proletarijata c. gyűjtemény, Belgrád, Sedma sila, 1969, 71. old.

[12] Ib. 71. old.

[13] Ib. 71. old.

[14] Ib. 71., 72. old.

[15] Ib. 72. old.

[16] Ib. 72. old.

[17] Ib. 79., 80. old.

[18] Vjekoslav Mikecin, Socijalizam i revolucionarni subjekt, Zágráb, Kulturni radnik, 1970, 222. old.

[19] Itt elsősorban azokra a cikkekre gondolunk, amelyeket Gramsci 1919 derekától 1920 derekáig az Ordine Nuovo (Új Rend) című hetilapban közölt. A hetilapot Togliattival együtt alapította, s ez idővel a torinói munkásmozgalom legfontosabb szócsöve lett.

[20] Antonio Gramsci, Izabrana dela, Belgrád, Kultura, 1959, 157. old.

[21] Ib. 157. old.

[22] Nerkez Smailagić, Historija političkih doktrina, II. Zágráb, Naprijed, 1970, 160. old.

[23] Antonio Gramsci, idézett mű, 176. old.

[24] Ib. 177. old.

[25] Ib. 164. old.

[26] Ib. 162., 163. old.

[27] Ib. 162. és 163. old.

[28] Ib. 182., 183. old.

[29] V. I. Lenjin, Izabrana dela, 14. kötet, Belgrád, Kultura, 1960. 153. old.

[30] Ib. 152., 155., 156. old. (A szakszervezetekről, a jelenlegi helyzetről és Trockij tévedéseiről című beszéde alapján)

[31] Ib. 203. old.

[32] Aleksandra Kolontaj, Radnička opozicija, a Diktatura proletarijata i radnička samouprava című gyűjteményéből, Belgrád, Sedma sila, 1967.

[33] V. I. Lenin, idézett mű, 253. old.

[34] Ib. 253. old.

[35] Az OKP X. kongresszusának pártegységről szóló előzetes határozat-tervezete, Lenjin, Izabrana dela, 14. kötet, 244. old.

[36] Az OKP X. kongresszusának a párton belüli szindikalista és anarchista elhajlásról szóló előzetes határozat-tervezete, Lenjin, Izabrana dela, 14. kötet, 248. old.

[37] Lenjin—Stalin, O sindikatima, Belgrád, Kultura, 1949, 322. old.

[38] Lenjin—Stalin, O sindikatima, Beograd, Kultura, 1949, str. 322.

REZIME

AKTUELNOST MARKSISTIČKE MISLI O SINDIKATU ZA SAVREMENU RASPRAVU O POLITIČKOM ORGANIZOVANJU RADNIČKE KLASE

U članku se najpre konstatuje da ne postoji šira studija o razvoju marksističke i socijalističke misli o sindikatu. Zatim se daje analiza stavova o sindikatu nekoliko istaknutih mislilaca marksizma i nezaboravnih figura revolucionarnog radničkog pokreta: K. Marksa, F. Engelsa, R. Luksemburg, A. Gramšija i V. Lenjina.

Egzegezom stavova iz „Bede filozofije" i drugih Marksovih spisa, autor članka pokazuje da suštinu Marksovog shvatanja sindikata pretstavlja stav da je sindikat aktivan politički subjekt, jedna od poluga radničke klase za njeno konačno oslobođenje i ukidanje sistema najamnog rada.

U tekstu se zatim ukazuje na ključne tačke Engelsove kritike tredjunionizma. Značaj te kritike za današnju raspravu o sindikatu je u tome što ukazuje na političku prirodu sindikata i nerazdvojnu povezanost karaktera društvene uloge sindikata sa političkim karakterom klasne borbe.

Za savremenu raspravu o odnosu radničke klase i njene komunističke avangarde vrlo su značajni, mada — kako se to u članku dokazuje — donekle i protivurečni, stavovi Roze Luksemburg o odnosu sindikata i partije.

Po autorovom mišljenju, poseban značaj za raspravu o položaju i ulozi našeg sindikata u političkom sistemu, imaju stavovi A. Gramšija o odnosu sindikata i radničkih saveta. Jačanje elemenata tržišne privrede u socijalističkim društvima takođe, donekle revalvira i Gramšijeve stavove o konkurentskoj prirodi sindikata.

Najzad, teorija sindikata ne može zaobići Lenjinove stavove i veliku diskusiju koja se 1921. vodila u Sovjetskom savezu između Lenjina i Radničke opozicije o ulozi sindikata u socijalističkom društvu.

Na kraju članka dat je rezime stavova ovih teoretičara marksizma, koji po autorovom mišljenju, mogu da posluže kao dobra osnova za savremene teorijske rasprave i istraživanja društvene uloge sindikata i diskusiju o političkom organizovanju radničke klase.

RÉSUMÉ

L'ACTUALITÉ DE LA PENSÉE MARXISTE SUR LE SYNDICAT POUR LE TRAITÉ CONTEMPORAIN SUR L'ORGANISATION POLITIQUE DE LA CLASSE OUVRIÈRE

Tout d'abord l'article vise à constater qu'il n'existe pas une étude plus ample sur le développement de la pensée marxiste et socialiste sur le syndicat. Ensuite l'auteur nous présente une analyse de conceptions des penseurs éminents du marxisme sur le syndicat et sur certains figures innoubliables du mouvement révolutionair-ouvrier, comme K. Marx, F. Engels, R. Luxemburg, A. Gramsci et V. Lenin.

En analysant certains passages de „La misère de la philosophie" et d'autres écritures de Marx, l'auteur de l'article démontre l'essence de la conception de Marx sur le syndicat selon laquelle le syndicat est un sujet politique actif, un des leviers de la classe ouvrière pour sa libération définitive et la suppression du système du travail de mercenaire.

Outre cela l'article vise à démontrer les points essenstiels de la critique de F. Engels sur le trade-unionism. L'importance de cette critique pour le traité actuel sur le syndicat consiste en cela qu'elle nous démontre le caractère politique du syndicat et la connexion inséparable du caractère social du rôle de syndicat avec le caractère politique de la lutte de classe.

Pour le traité actuel sur la relation de la classe ouvrière et son avangarde communiste les conceptions de R. Luxemburg sont très importantes, quoique — comme on le démontre dans cet article — en certain sens contradictoires — sur le rapport du syndicat et celui du parti.

Selon l'auteur les attitudes de A. Gramsci sur la relation du syndicat et celui des conseils ouvriers sont d'une importance exceptionnelle pour le traité sur la situation et le rôle de notre syndicat dans le système politique. Le renforcement des éléments du marché économique dans les societés socialistes est aussi dans un certain degré une contribution aux attitudes de Gramsci sur le caractère concurrant du syndicat.

Enfin, en traitant la théorie du syndicat nous ne pouvons pas manquer de souligner l'importance des attitudes de Lenin et la grande discussion en URSS en 1921 entre Lenin et l'Opposition Prolétarienne au sujet du rôle du syndicat en sociéte socialiste.

En terminant l'article l'auteur donne un résumé des attitudes de ces théoriciens marxiste qui, selon lui, puisse servir d'une bonne base pour les traités théoriques contemporains et la recherche du rôle sociale du syndicat et de la discussion sur l'organisation politique de la classe ouvrière.